Suya düşen aşk: Ebru

HATİCE YALÇIN ANTALYA

Karanlık çökmesine çok az kalmıştı. Taş döşeli dar sokaktan neredeyse koşarak geçerken, kalbim hızla çarpmaya başlamış, kendimi gül bahçeli, yüksek duvarlı tekkenin ahşap merdivenlerinde bulmuştum. Kapıyı, sonradan babasının ustasının adının verildiğini öğrendiğim temiz yüzlü, telaşlı bir genç olan İbrahim Edhem açtı. Babam Muallim Ahmet Efendi'nin Halide Edip Hanım'a yazdığı mektubu ulaştırdığımı söylediğimde beni hemen içeri buyur etti. Ortalıkta silahlı İngiliz askerleri kol gezdiğinden babam kendini riske atmak istememiş, mektubu Üsküdar Sultantepe'deki Özbekler Tekkesi'ne benim getirmemi uygun bulmuştu. İçeri girdiğimde Halide Edip Hanım'ın tekkede olmadığını öğrendim; dönene kadar beni şeyhin odasında misafir edeceklerini söylediler. Odaya girdiğimde şeyhin ve yanındaki öğrencilerinin önlerinde duran kaplardaki suyun üstünde boyalarla desenler çizdiğini görür görmez bedenimi aşağıdan yukarıya bir alev, bir titreme aldı. Memleketin içinde bulunduğu bu günlerin karanlığından olacak, parıltısı iyice yayılan bir ışık gibi yüzüme vurdu renkler, gözlerim kamaştı, dilim damağım kurudu. O an aşkı ve bundan sonra yerimi bulduğumu anlayıp bir rahatlamayla aynı anda eşsiz bir heyecan yaşadığımdan, kelimeler ağzımdan açık seçik çıkamadan kekeler gibi zorlukla *"Bu nedir?"* diye sorabildim. İbrahim Edhem'in sessizce *"bu Ebru"* dediğini duyduğumu hayal meyal hatırlıyorum. Millî Mücadele yıllarında Kuva-yi Milliye hareketini destekleyen, aynı zamanda Ebru sanatının da yayılmasına, gelişmesine büyük katkıları olan ve şimdilerde müze olmayı bekleyen Özbekler Tekkesi'ni de anmaya, anlatmaya değer bulduğumdan yazıma bu küçük kurguyla başlamak istedim.

Ebru, en yalın tanımıyla su üzerinde yapılan geleneksel bir Türk süsleme sanatıdır.

Kendine has malzemeleri vardır: Ebru teknesi, genellikle gül dalı ve at kılından yapılan fırça, suya kıvam vermekte kullanılan ve daha çok geven özü ile deniz kadayıfından elde edilen kitre, boyayı şekillendirmek için kullanılan biz, boyanın su üzerinde yüzmesini ve kâğıt yüzeyine tutunmasını sağlayan ve büyükbaş hayvanların safrasından alınan *'öd'* topraktan elde edilen oksit boyalar. Tabii ki zamanla kimyasal içerikli malzemeler de kullanılmaya başlanmıştır.

Evet, yanlış duymadınız, ***"su"*** üzerinde yapılan, tuvali su olan kadim ve sihirli bir sanattır Ebru. Düşünsenize: Suyun üzerinde sihirli iksir hayvan öd suyu ile kıvam verilmiş toprak boyalarla büyüleyici görüntüler elde ediyorsunuz.

Ebru'nun ilk nerede ve ne zaman yapılmaya başlandığı tam olarak tespit edilememiştir. Ancak 13. yüzyıl itibarıyla Türkistan'dan İpek Yolu ile önce İran'a, oradan Anadolu'ya geçtiği bilinmektedir ve kâğıttan önce keçe üzerine yapılmış olduğunun tespiti, kökeninin milattan önceye dayanabileceğine işaret etmektedir. Yayılım alanı Türklerin yaşadığı bölgelerde olduğundan ve 17. yüzyılda Avrupa'ya İstanbul üzerinden ulaştığından ve görüntüsü mermerdeki damarları andırdığından, yüzyıllardır batı ülkelerinde *'Türk kâğıdı,' 'Türk mermer kâğıdı'* olarak bilinir ve anılır. Günümüzde İslam sanatları içerisinde sınıflandırılmaya çalışılsa da Ebru'nun tam anlamıyla bir Türk sanatı olduğu evrensel olarak genel kabul gören bir gerçektir. Bilinen ilk ismi Çağatayca hare gibi damarlı anlamına gelen *"Ebre"* dir. Farsçada bulutumsu anlamına gelen *'Ebri'* denilmiş, Anadolu'ya geçince *"Ebru"*da karar kılınmıştır. Ebru ilk olarak *'hafif ebru'* denilen, üzerine yazılan yazıların okunmasına fırsat tanıyan açık renkli, pastel tarzda yapılarak el yazması kitapların kenarlarını süslemiştir. Osmanlı döneminde hat sanatıyla birlikte ilerlemiştir.

Yaşayan bir sanat olması itibarıyla geçmişten günümüze birçok üstadın emekleriyle kitaplardan, tekstil ve mefruşata, cam aksesuarlara, çantalara, takılara kadar kullanım alanı genişlemiş, gelişmiştir. Bu gelişimin en güzel taraflarından biri, Ebru eserlerin çerçevelenip duvarlarımızda gözlere şenlik yaşatmasıdır. Kumaş, deri, ahşap, cam, seramik, keçe gibi birçok yüzeye alınabilmektedir Ebru ve son yıllarda değişik etkinliklerde insan vücudu üzerine de yapılmaktadır. Bilinen ilk Ebru sanatçısı Şebek Mehmet Efendi'dir. Ebru sanatının gelişimine büyük katkı sağlayan sanatçılar arasında hatip ebrusu ile tanınan Hatip Mehmet Efendi, Özbekler Tekkesi şeyhi Sadık Efendi ve Hazerfen İbrahim Edhem Efendi yer almaktadır. Klasik Ebru sanatının yakın geçmişteki temsilcileri çiçekli ebruların ustası Necmettin Okyay ile Mustafa Düzgünman'dır. Klasik ekolün günümüz temsilcileri ise bir geleneğin üreticisi, aktarıcısı ve taşıyıcısı ustalar oldukları için Türkiye'nin ulusal envanterine kayıtlı somut olmayan kültürel miras taşıyıcısı kimseleri ifade eden *'Yaşayan İnsan Hazinesi'* unvanına sahip Fuat Başar ve T. Alparslan Babaoğlu'dur. Yine aynı unvana sahip A. Hikmet Barutçugil, kendi adıyla anılan *'Barut Ebrusu'* ile bilinmektedir. Türk ebrusu ile ilgili yazılı belge olarak bilinen 1608 tarihli *'Tertib-i Risale-i Ebri'* adlı eser, Ebru sanatı hakkında içerdiği bilgiler ve bu sanatın en az 500 yıllık bir geçmişi olduğu konusunda kaynak oluşturmaktadır. Günümüzde geleneksel olarak devam eden battal, gelgit, şal, taraklı, bülbül yuvası, kumlu gibi Ebru desenlerinin yanında kaplan gözü, akkâse, ikileme, dalgalı gibi birçok farklı teknik uygulanmakta ve hat, minyatür, tezhip, sulu boya, kat'ı ile birlikte uygulanarak çok sayıda geleneksel ve modern çalışma yapılmaktadır. Bu uyumlu ve zengin yönüyle Ebru, sonsuz yaratıcılığa imkân tanımaktadır.

Ebru sanatı 2014 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü *(UNESCO)* İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne kaydedilmiştir. Bu başarının mimarı günümüz Ebru sanatçılarından Atilla Can'dır. Yine Atilla Can'ın önayak olmasıyla her yılın eylül ayının ikinci cumartesisi *'Dünya Ebru Günü'* olarak kutlanmaktadır.

Ebru'nun özü sudur, aşktır. Ebru suya düşen aşktır. Su medeniyettir, bizzat hayattır. Ebru da sanatçısı ve onu gören gözler için hayat kaynağıdır. Renklerin dansı, desenlerin cümbüşü, can şenliğidir. Ruha iyi gelen manevi yönüyle kırık gönüllerin, yaralı kalplerin şifasıdır. Ebru halini bilir, davet eder seni, sen ona gidersin. Ben de kırık dökük bir zamanımda kendiliğinden Ebru'nun gönlüme ve zihnime düşmesiyle, hatta her iki kolum da gerçek manada kırık ve alçıda iken çalmıştım kapısını Ebru'nun. Zamanla sardı, onardı yaralarımı, en candan bir dost gibi bağrına bastı beni...

Ebru teknesi niyet okur, ruhun halinden anlar, güzel sözler duyarsa karşılığında güzellikler verir. Öyle hassastır ki bir toz zerresiyle yaralanır Ebru, o yüzden tekne başında sözümüzü sakınır, nefesimizi tutarız. Ebru teknesi sürprizlidir, istediğini vaat etmez sana, nasibindeki neyse onu alırsın. Ebru aşksız yapılmaz. Tekne başında zaman adeta durur. Gerçek hayatın kaosu, keşmekeşi unutulur. Diğer bütün bağlar kopar, baş başasındır artık sen ve Ebru. Ebru, sanatçısının sevgisini, zamanını, emeğini, çalışkanlığını, uykusuz gecelerini talep eder. Devlet sanatçısı, somut olmayan miras taşıyıcısı sevgili hocam Mukadder Kavas'tan tekne başında günlerce uykusuz kalarak çalıştığını, istediği bir deseni tekneden alınca sevinçten ağladığını çok kez işittim. Bu ata yadigarı sanatı özel kılan birçok unsuru paylaşmaya çalıştım. Yazımın sonunda en özelini de paylaşmak istiyorum: Her bir Ebru tıpkı parmak izi gibi birbirinden farklı, eşsizdir. İkinci kez aynı Ebru alınamaz, benzer ama asla aynısı olmaz. Kıymetli Hocamın hep dediği gibi: *"Bir ilahi yüzeyde bütün hassas dengelerin buluşmasıdır Ebru."*

Kaynak kitaplar:

Halide Edip Adıvar, *'Türk'ün Ateşle İmtihanı' (1928)*

Alparslan Remzi Kallimci, *'Kurtuluşun Menzili Özbekler Tekkesi' (2022)*

Uğur Derman, *'Türk Sanatında Ebru' (1977)*

Gülseren Sönmez, *'Gelenekselden Günümüze Ebru' (2007)*

Atilla Can, *'Ebru Art' (2016)*

